

ISSN: 2181-4066

DOI Journal 10.56017/2181-4066

JOPAPS

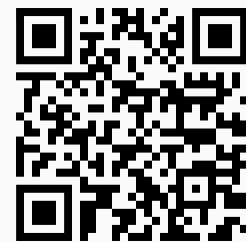

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

Volume 1, Issue 5

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ

ISSN: 2181-4066
DOI Journal 10.56017/2181-4066

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 5-СОҢ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-5

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-5

ТОШКЕНТ - 2023

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

№ 5 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4066-2023-5>

Бош муҳаррир:

Нишонова З. – психология фанлари доктори, профессор

Масъул муҳаррир:

Давлатов О. Ғ. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Таҳририят аъзолари:

Абдужаббарова М. – педагогика фанлари номзоди, доцент
Абдурахимов Қ. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Акмалов А. – педагогика фанлари номзоди, доценти
Акрамова Ш. – педагогика фанлари доктори, профессор
Алиев М. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори
Джураев Д. – педагогика фанлари доктори
Душанов Р. – психология фанлари номзоди, доценти
Негматовна Г. – педагогика фанлари номзоди, доцент
Разакова Р. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори
Тўйчиева С. – психология фанлари номзоди, доцент

Мазкур фанлараро илмий-амалий журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2022 йил 22 декабрь куни № 054834-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: <https://imfaktor.uz>, 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: tahririyat@imfaktor.uz

© IMFAKTOR Pages, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

Педагогика фанлари

ХАЛМОНОВ Умид Очилович

Т.Н.Қори Ниёзий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институтини Қорақалпоғистон филиали мустақил изловчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7944352>

ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ САМАРАЛИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИНИНГ УЗВИЙЛИГИ

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Янги Ўзбекистон таълим тизими раҳбарларнинг замонавий бошқарув компетенциявий ёндошуви, фаолиятининг тўғри йўлга қўйилганлиги, таълим сифатини янада ривожлантиришга алоҳида эътибор берилаётганлиги қайд этилган.

Калит сўзлар: замонавий раҳбар бошқаруви, бошқарув стратегияси, инновация, маркетинг, ўқитувчи, ўқувчи, унумдорлик, бошқарув самарадорлиги, бошқарув объекти, бошқарув субъекти.

Халмонов Умид Очилович

Независимый кандидат Каракалпакского филиала НИИ педагогических наук Узбекистана имени Т. Н. Кори Ниёзи.

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ПРИНЦИПОВ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

АННОТАЦИЯ

В данной статье отмечается, что система образования Нового Узбекистана имеет современный управленческий компетентностный подход руководителей, что деятельность осуществляется должным образом, и особое внимание уделяется дальнейшему развитию качества образования.

Ключевые слова: современный управленческий менеджмент, стратегия управления, инновации, маркетинг, преподаватель, студент, продуктивность, эффективность управления, объект управления, субъект управления.

Khalmonov Umid Ochilovich

An independent candidate of the Karakalpakstan branch of the Research Institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan named after T.N. Kori Niyoz.

CONTINUITY OF THE PRINCIPLES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF THE ACTIVITIES OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ANNOTATION

In this article, it is noted that the educational system of New Uzbekistan has a modern management competence approach of the leaders, that the activity has been properly implemented, and special attention is being paid to the further development of the quality of education.

Key words: modern executive management, management strategy, innovation, marketing, teacher, student, productivity, management effectiveness, management object, management subject.

Мамлакатимиз мустақиллигининг дастлабки йиллариданок, миллий таълим тизимининг ҳуқуқий асослари шакллантирилди ва унинг ягона, узлуксиз модели яратилди. Ўзбекистон МДХ мамлакатлари орасида биринчи бўлиб, таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, шунингдек, узлуксиз таълим тизимини шакллантиришга оид ҳуқуқий асослар яратилди.

Дунё миқёсида таълим барқарор тараққиётни таъминловчи асосий омил сифатида эътироф этилиб, ЮНЕСКО томонидан 2030 йилгача белгиланган халқаро таълим концепциясида “Бутун ҳаёт давомида сифатли таълим олишга имконият яратиш” асосий вазифа сифатида белгиланган [1].

Бугунги кунда таълим соҳасини тубдан такомиллаштириш давр талабига айланган. Ушбу талабдан келиб чиққан ҳолда, таълим соҳасидаги муносабатларни тартибга солувчи бир қатор қонун, фармонлар қабул қилинди. Жумладан, 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги Қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълими тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3931-сон қарори, 2018 йил 5 сентябрдаги “Халқ таълимини бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5538-сон фармони, 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сон фармони билан тасдиқланган “Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепцияси”, 2020 йил 6 ноябрдаги “Ўзбекистоннинг янги тараққиёт даврида таълим-тарбия ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6108-сон фармони, 2021 йил 25 январдаги “Халқ таълими соҳасидаги илмий-тадқиқот фаолиятини қўллаб қувватлаш ҳамда узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4963-сон қарори ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар таълим соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборатдир.

Бугунги кунда замонавий раҳбар бошқарув фанининг умумий асосларини пухта билиши, шунингдек, бошқарув стратегияси, инновациялар, маркетинг, ходимларни бошқариш соҳасида махсус билим ва кўникмаларга эга бўлиши, муассасадаги бошқарувни режалаштириш, ташкиллаштириш, назорат этиш ҳамда шу мақсадни амалга ошириши талаб этилади.

“Бошқарув” сўзи одатда аниқ бир мақсадга эришиш учун бошқарилувчи объект (ёки тизим)га фаол таъсир кўрсатиш тўғрисида гапирилганда қўлланилади, бу ўз навбатида, маълум бир режалаштирилган фаолиятни ифодалайди.

Зеро, ўз даврида буюк мутафаккиримиз Абу Райҳон Беруний биринчилардан бўлиб жамиятни бошқаришда жамият давлатга хизмат қилмай, давлат жамиятга хизмат қилиши кераклигини тушунган. “У жамиятни идора қилиш ва бошқаришнинг моҳияти азият чекканларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бировларнинг тинчлиги йўлида ўз тинчлигини йўқотишидан иборат” деб билган [2].

Умумий бошқарувда бўлганидек, таълим муассасалари раҳбарлари ҳам ўз фаолиятлари давомида қуйидаги етти таълим бошқарув циклидан фойдаланадилар: мақсадни белгилаш, маълумотларни йиғиш ва қайта ишлаш, бошқарув қарорларини қабул қилиш, режалаштириш, ташкиллаштириш, назорат қилиш ва таҳлил қилиш.

Таълим муассасасининг раҳбари ўзига юклатилган вазифаларни бажариш жараёнида қуйидаги уч турдаги объектларга бевосита таъсир кўрсатади: таълим жараёни иштирокчилари (ўринбосарлар, ўқитувчилар, ўқувчилар, техник ходимлар, ота-оналар, хомийлар ва ҳ.к.), жараёнлар (таълимий, тарбиявий), моддий-техник воситалар [3].

Бошқарувни, яъни бошқарув фаолиятини ташкил этиш заруратини белгиловчи бош мезон бу инсон олдига ёки муассаса олдига қўйилган мақсад бўлиб, унга эришиш учун вазифалар белгилаш, ташкил этиладиган фаолиятни олдиндан режалаштириш, амалга ошириш йўл-йўриқларини танлаш, вазифаларнинг мазмун ва моҳиятига кўра бажарувчилар (мутахассислар)ни танлаш ва бажариладиган вазифаларни тақсимлаш, белгиланган мақсадга эришиш учун ташкил этиладиган жараён иштирокчилари фаолиятини мувофиқлаштириш зарур ҳисобланади.

Мазкур фаолият бошқарув фаолиятини, уни амалга ошириш бошқарув функцияларини, амалга ошириш изчиллиги (кетма-кетлиги) бошқарув алгоритминини, амалга ошириш йўл-йўриқлари бошқарув методларини, ходимларнинг фаолиятини ташкил этиш ва мувофиқлаштириш бошқарув услубларини, мазкур йўналишда қабул қилинган қарорлар бошқарув қарорларини ифодалайди.

Бу борада ўзбекистонлик тадқиқотчилардан Ш.Қурбонов ва Э.Сейтхалиловлар қуйидаги фикрларни билдириб ўтишган: “Унумдорлик – бу қандайдир вақт ичида олинган натижаларнинг фойдалилиги ва у билан боғлиқ харажатлар ўртасидаги нисбатни кўрсатувчи фаолият хусусияти демакдир” [4].

Шунингдек, ушбу тадқиқотчиларнинг фикрича, бир таълим муассасасининг бошқа таълим муассасасига нисбатан юқорироқ натижалари ушбу таълим муассасасида ҳар доим ҳам бошқарув сифати юқорироқ бўлишидан далолат бермайди. Масалан, таълим муассасаси бой моддий базага эга бўлса, молиялаштиришнинг қўшимча манбалари ҳисобига ўқитувчиларга бошқа таълим муассасасидагига нисбатан юқорироқ иш ҳақи тўлай олса, бу таълим муассасаси бу барча неъматлардан маҳрум бўлган оддий таълим муассасасига нисбатан таълим сифатининг юқорироқ бўлишини таъминлаши мумкин. Лекин масала ҳар бир таълим муассасаси ўзида мавжуд имкониятлардан нечоғлиқ фойдаланаётганлигидан иборат.

Таълим жараёни бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолаш бўйича назарий қарашлар Мумбай Университети профессори С.Хедекар, россиялик тадқиқотчилар О.Хомерики, В.С.Лазарев, В.И.Зверева, П.И.Третьяков, А.С.Красиков, Венгрия Фанлар Академияси доктори Г.Кертеси, Вашингтон Университети илмий ходимлари Бредлей С.Портин, С.Фельдмен ва С. Клапплар асарларида ёритилган [5].

Турли тадқиқотчилар таълим муассасасининг бошқарув жараёнини турлича изоҳлашади. Масалан, С.Хедекар таълим муассасасида бошқарув жараёни – бу таълим мақсадларига эришиш мақсадида инсон ва моддий ресурслардан фойдаланган ҳолда таълим муассасаси фаолиятини режалаштириш, ташкил этиш, бошқариш ва назорат этиш жараёнидир, деб таъкидлаган [6].

Бошқача айтганда, С.Хедекар таълим муассасасининг бошқарув жараёнини инсон ва меҳнат ресурслари ҳамда бошқарув циклига боғлиқлигини назарда тутган.

Таълим муассасалари бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолаш бўйича турли хил қарашлар ва турли хил методикалар мавжуд. Яъни, таълим муассасалари бошқарув фаолияти самарадорлигини турли кўрсаткичлар орқали баҳолаши мумкин. Бир томондан, таълим муассасалари бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолаш фақат бошқарувга доир кўрсаткичлар билан амалга оширилиши мумкин, яъни, режалаштириш, ташкиллаштириш, назорат, тартибга солиш, бошқарув аппарати таъминоти учун нисбатан кам харажат қилиш ва ҳоказо. Иккинчи томондан, бошқарув самарадорлиги таълим муассасасидаги педагогик жараёнларнинг ўзгариш динамикаси, ресурсларнинг натижавийлиги, ўтказилаётган ислохотларнинг ҳар бир шахс учун таъсир даражасига боғлиқ.

Бу борада олимлар турли хил тадқиқотлар олиб боришган. Хусусан, Венгрия Фанлар Академияси доктори Габор Кертеси ўзининг “Таълим муассасаларини таҳлил қилиш ва баҳолаш: мактаблар мисолида” мақоласида таълим муассасасининг бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолаш учун таълим муассасасидаги фақат иқтисодий кирим ва чиқимларининг ўзаро нисбатини ўлчов сифатида олиш унинг фаолиятини тўлиқ баҳолашда етарли эмас, бунинг учун таълим муассасасининг ижтимоий кирими ва чиқимини ҳам инобатга олиш лозим, дейди. Бу ерда у ижтимоий кирим сифатида 3 та компонентни назарда тутди: меҳнат (масалан, педагог ходимларнинг), товар ва хизматлар (ўқув материаллари ва электр энергия сарфи), капитал хизматлар (масалан, бинолар ва моддий-техник базага кўрсатиладиган хизматлар) [7].

Таълим муассасаси раҳбарларининг бошқарув фаолиятини иккита субъектнинг, яъни раҳбар билан таълим тизимининг ўзаро боғлиқ фаолияти сифатида қараш мумкин.

Бундай ҳолатда раҳбарнинг бошқарув объекти бошқариш ва ўзини-ўзи бошқариш каби зарурий хусусиятларга эга бўлган таълим тизими ҳисобланади, турли хил таъсирлар асосида, бошқарилаётган таълим муассасаси ҳам ўз ўрнида бошқарув натижаларига ва бошқарув субъектига таъсир кўрсатади.

Бизнингча, таълим муассасаси фаолиятини самарали бошқариш куйидаги тамойиллар узвийлиги асосида ташкил этилиши мақсадга мувофиқ:

- 1) онг ва фаолият бирлиги;
- 2) таълим муассасасини бошқаришнинг илмий ва ғоявийлиги;
- 3) таълим муассасаларида бошқарувнинг изчил ва узлуксизлиги;
- 4) таълим муассасасида раҳбар бошқарувининг гуманитар хусусиятларга эга эканлиги;
- 5) таълим муассасасини бошқаришга ҳар томонлама(комплекс) тизимли ёндашув;
- 6) таълим муассасаси раҳбари бошқарувининг муайян, аниқ мақсадга йўналтирилганлиги;
- 7) таълим муассасасини бошқаришда таълим жараёни субъектлари фикри ва мустақилликларини, шунингдек, шахсий хусусиятларини таъминлаш;
- 8) таълим муассасасини бошқаришда демократик тамойилларнинг устуворлиги.

Таълим муассасаларини бошқаришда раҳбарнинг фаолияти самарадорлиги даражаси эса куйидаги мезонлар асосида белгиланади:

- а) бошқарувга оид билимларга эга бўлиш;
- б) турли ижтимоий-иқтисодий муносабатларни ташкил этиш жараёнида иштирок этиш;
- в) бошқарув соҳасидаги маълумотлар мазмунини юқори даражада ўзлаштирган ва улардан амалий фаолиятда қўллаш борасида етарли кўникма, малакага эга бўлиш;
- г) муаммоли вазиятлардан чиқиб кета олиш ва уни баҳолай олиш;
- д) таълим муассасаси раҳбарининг самарали бошқарувчилик даражасини акс эттирувчи шахсий сифатларини намоён этиш (онглилик, ғоявийлик, қатъиятлилик, мустақиллик, ташаббускорлик, инсонпарварлик, ишчанлик, тезкорлик, эркин фикр юритиш, ижодкорлик, масъулиятни ҳис этиш каби хислатлар);
- е) маълум нуқтаи назарда тура олиш ва бошқалар.

Раҳбарнинг бош вазифаси қарорнинг бажарилишини ташкил этиш, мазкур жараённи мувофиқлаштириш ва унинг устидан назоратни таъминлашдир. Яъни назорат бошқарувнинг яқунловчи босқичи ҳисобланади. У икки томонлама алоқа шаклини касб этади ва қарорни бажариш, қўйилган мақсадларга эришиш ҳақида ахборот олиш учун имконият яратади.

Шундай экан бошқарувни, яъни бошқарув фаолиятини ташкил этиш заруратини белгиловчи бош мезон – инсон олдига ёки муассаса олдига қўйилган мақсад бўлиб, унга эришиш учун вазифалар белгилаш, ташкил этиладиган фаолиятни олдиндан режалаштириш, амалга ошириш йўл-йўриқларини танлаш, вазифаларнинг мазмун ва моҳиятига кўра, бажарувчиларни танлаш ҳамда бажариладиган вазифаларни тақсимлаш, белгиланган мақсадга эришиш учун ташкил этиладиган жараён иштирокчилари фаолиятини мувофиқлаштиришдан иборатдир [8].

Умуман олганда, таълим муассасаларини бошқарув фаолиятидаги муваффақият раҳбарнинг ижрочилар меҳнатига бўлган муносабатдан қанчалик манфаатдорликларини англата билишлик қобилиятига сезиларли даражада боғлиқдир. Мазкур ҳолда меҳнатни рағбатлантириш усуллари мужассам ижтимоий-иқтисодий, этник ва руҳий педагогик шароитлар, инсонлар онгида уларнинг меҳнатга ижобий муносабатда бўлишларини шакллантириш мақсадида юқори натижаларга эришишга интилишдан иборат.

Замонавий раҳбарнинг муҳим бошқарув мақсади ўз ходимларини ахлоқий жиҳатдан юксак даражага кўтариш, уларни маънавий жиҳатдан соғлом жамоага айлантиришдан иборат. Бу эса педагогик йўналишда узлуксиз таълим тизимини бошқаришда самарадорликка эришиш, олий ва ўрта махсус касб-ҳунар таълими, умумий таълим тизимларида фаолият юритаётган таълим муассасаларининг фаолиятини яхлит, мақсадли ва узлуксиз бошқариш, ўқитиш ҳамда маънавий-маърифий ишлар йўналишларида муайян ютуқларнинг қўлга киритилишини кафолатлайди.

IQTIBOSLAR/ЧОСКИ/REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар Стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони. – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда // URL: <https://lex.uz/docs/3107036>
2. Ўзбекистонда ижтимоий-фалсафий фикрлар тарихидан лавҳалар. – Т., “Ўзбекистон”, 1995-йил, 49-бет. // URL: <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/falsafa/zhamiyatning-falsafiy-tahlili>
3. Хомерики О.Н. Развитие школы как инновационный процесс. – М., 1994. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-zharayonida-bosh-aruv-faoliyati-samaradorligini-ba-olashga-oid-nazariy-arashlar>
4. Қурбонов Ш., Сейтхалилов Э. Таълим тизимини бошқариш. – Т.: “Турон-Иқбол”, 2006. –101-б. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/17889912.pdf>
5. Маткаримов Ж.Ш., Шарофдинов Ш.А. Таълим жараёнида бошқарув фаолияти самарадорлигини баҳолашга оид назарий қарашлар. Замонавий таълим / современное образование, Т.: 2015, №3. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-zharayonida-bosh-aruv-faoliyati-samaradorligini-ba-olashga-oid-nazariy-arashlar>
6. Sandhya Khedekar. Educational Management, TSCER. III.1 Function of Education Management. 2007. P. 1.
7. Gabor Kertesi. The assessment and evaluation of educational institutions, school accountability. Green Book: for the renewal of public education in Hungary. Budapest, 2009. P. 179-180.
8. Хасанов Р., Суюнов Ш. Инсон ресурсларини бошқаришда таълимнинг аҳамияти. // Таълим ва иқтисодиёт журнали. 6-сон, 2010 й., 146-б. // URL: <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/download/4057/3084/>

ISSN: 2181-4066
DOI Journal 10.56017/2181-4066

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 5-СОН

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-5

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-5

«Педагогик ва психологик тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054834-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: tahririyat@imfaktor.uz

Веб-сайт: www.imfaktor.uz